

פרק י / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרקנו נקרא סקירה על מעשי שלמה, פרסום חכמתו בעמים, גדולתו, עושרו ותפארת מלכותו.

בפתח תיאור תפארת מלכותו של שלמה נקרא על בואה של מלכת שבא לירושלים לשמע החכמה האלוקית שלמה התברך בה (רלב"ג), ככתוב: "ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם ה'" (פס' א). מלכת שבא שמעה שחכמת שלמה הייתה "על אנושית", והיא באה כדי להיווכח אם חכמתו מופלגת כפי שמסופר. מכאן שגם מלכת שבא נמנתה על חכמי קדם. "ותבא לנסותו בחידות". החידות היו מדרכי החכמה בקרב בני ארצות הקדם שהתענגו בבילוי זמנם בחידות (שופ' יד יב), על כך מעיד גם הכתוב בספר משלי: "להבין משל ומליצה, דברי חכמים וחידתם" (א ו). יש דעות שונות בין המפרשים לגבי מיקומה של ממלכת "שבא". הדעה העיקרית היא באזור ההררי הפורה שבדרום מערב חצי האי ערב. בימי בית ראשון ולאחר מכן זו הייתה אחת הממלכות הנוודעות בסחר הבין לאומי בבשמים, בזהב, באבנים יקרות ובשאר חפצי מותרות (יש' סו; יר' ו כ; יח' כז כב). המסורת האתיופית החבשית רואה במלכת שבא את אם השושלת של מלכי אתיופיה. בפסוק יג כתוב "והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה". במדרשים מסבירים "את כל חפצה" שנתן לה הריון וזוהי גם המסורת האתיופית.

מה השי שהביאה לשלמה?

"בשמים וזהב רב מאד ואבן יקרה" (אבנים יקרות).

מי ליווה את מלכת שבא בדרכה?

מלכת שבא הביאה עימה אוצרות מרובים וחיל כבד מאוד ליווה אותה להגן עליה בדרכה דרך המדבריות לירושלים.

על מה מעיד ביקורה?

ביקורה של מלכת שבא שבאה אל שלמה ממרחקים, מעיד על תפארתו וגדולתו של שלמה שאליה נמשכו שליטי העמים מקרוב ומרחוק, כדי ליהנות מזיוו וחכמתו ולראות את תפארת חצרו, וללמוד ממנו הנהגת המדינה.

שלמה השיב על כל שאלותיה ופתר את כל חידותיה. לא היה דבר נסתר ממנו.

איזה פסוק מעיד על התפעלותה של מלכת שבא?

"ומאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתו ומלבשיהם ומשקיו ועלתו אשר יעלה בית ה', ולא היה בה עוד רוח" (פס' ה).

מושב עבדיו- סדר ישיבת עבדיו (שריו). כבר מצאנו אצל שאול סדרי ישיבה מיוחדים וקבועים ליד שולחן המלך (ש"א כ כד-כה).
סדרי העמידה של המשרתים העומדים לשרת את המלך ואת הסועדים ומלבושי המשרתים. כנראה שלכל קבוצה וקבוצה האופים, הטבחים, הרוקחים היו בגדים ייחודיים שציינו את תפקידם (דה"ב ט ד).
"ומשקיו"- מצאנו במקרא "משקים" אצל שלושה בלבד אצל פרעה (בר' פרקים מ-מא), אצל שלמה בפרקנו ואצל ארתחשסתא מלך פרס (נח' א יא).
"ועלתו"- פאר המדרגות שבהן היו עולים לבית המקדש (דה"ב ט ד).

כאשר מלכת שבא ראתה את המנהגים היפים של עבדיו ומשרתיו של שלמה בשעת שירותם, ואת כל התפארת וההודו שהקיפו אותו בשעה שהיה עולה עם כל בני ליוויתו מבית המלך לבית המקדש מרוב תימהון והשתוממות "לא היה בה עוד רוח" (לשון הפלגה).
ככתוב: "ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם" (יהו' ב יא).
"ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל" (יהו' ה א).

בד"כ בשמועות יש הגזמה אבל לא כך היה במה ששמעה מלכת שבא על שלמה. "והנה לא הגד לי החצי, הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי" (פס' ז).
"חכמה וטוב" משמעותו כאן מובחר ומעולה.

מעשי שלמה הביאו לקידוש ה' בעמים. חירם מלך צור ברך את ה' שבאהבתו את עמו נתן לדוד "בן חכם על העם הרב הזה" (ה כא), ובפרקנו מלכת שבא מברכת את ה' שבאהבתו את ישראל העמיד את שלמה למלך לעולם "יהי ה' אלקיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל, באהבת ה' את ישראל לעלם, וישימך למלך לעשות משפט וצדקה" (פס' ט). שלמה מילא אחר הציווי לאברהם אבינו לעשות משפט וצדקה (בר' יח ט).

הכתוב פירט את רשימת המתנות היקרות שהביאה מלכת שבא.
ניתן לשער שמתן המתנות היה מלווה בטקס חגיגי.
לרשימת כל היקר שהביאה מלכת שבא לשלמה מביא הכתוב גם את רשימת הדברים היקרים שהובאו לשלמה באניות מארץ אופיר.

מה היו מקורות עושרו של שלמה?

היחסים שנרקמו בין שלמה לבין מלכי הארצות היו גם בעלי משמעות כלכלית והביאו לפיתוח הסחר הבין לאומי שהכניס לשלמה ולממלכה עושר רב. "ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר ולחכמה" (פס' כג). תנועת מסחר רבת היקף נעשתה אז בים וביבשה. משקל הזהב אשר בא לשלמה מאופיר וממקומות אחרים

בשנה אחת שש מאות שישים ושש כיכר זהב. פי חמישה יותר ממה שקיבל מחירם מלך צור (ט יד), או ממלכת שבא (פס' י). אבל לא רק המסחר והספנות פרחו בימי שלמה. הפירות שנערכו בסביבות אילת גילו שם שרידים של בתי מצרפות לצריפת מחצבי הנחושת והברזל שנמצאו בערבה ובסביבות אילת. במקום נתגלו גם סיגי ברזל ונחושת שנערמו שם לאחר הצריפה. לאחר שהמתכת הותכה וצורפה מסיגיה, היא שימשה לתעשיית כלי בית, קישוטים וכלי נשק שנמכרו בשווקי הארץ ובארצות נכר. מדי שנה בשנה כל מלכי ערב הביאו מס לשלמה, ו"פחות הארץ" השרים הנציבים אשר הפקיד שלמה על הארצות שהכניע שנכבשו ע"י דוד. גם הרוכלים הסוחרים הנוסעים לארצות שונות לקנות ולמכור הביאו מס. "הרכלים" רוכל במקרא אין הכוונה סוחר קטן דווקא, הכוונה גם לסוחר גדול ככתוב: "בעיר רכלים" (יח' יז ח). "יהודה וארץ ישראל המה רכליך" (יח' כז יז כב כג). "רכלת העמים אל איים רבים" (יח' כז ג). "רכלה" = סחורה (יח' כו יב; כח ה טז יח).

בפרק רשימת דברים יקרים שהביאו לשלמה באניות מארץ אופיר. אבנים יקרות הרבה מאוד, עצי אלמוגים ובדה"ב ט י נקראים אלגומים. מין עץ יקר שמראהו אדום ונוצץ וריחו נעים מאוד גדל בהודו המזרחית ובפרס. עליו רחבים וניצניו לבנים ואדומים, ענפיו צפופים ומתנשאים. עובי העץ כשלוש אמות, ככל שהוא יותר כהה ויותר קרוב אל השורש ריחו נעים יותר. מעצי האלמוגים עשה המלך מדרגות שהיו עולים מהם לבית המקדש ולבית המלך וכינורות. הכינור היה כלי נגינה ידוע בימי קדם (בר' ד כא). ניגנו בכינור בבית המקדש. במזמורים רבים בא הכינור בסמוך לשמחה והודיה (תה' לג ב; מג ד ועוד). ונבלים מש' יד יא; עמ' ה כג ומדברי חז"ל (קנינים ג ו) מסתבר שמיתריהם היו עבים וקולם היה חזק מקול הכינור.

תפארת הממלכה של שלמה באה לידי ביטוי לא רק בשלטונו על ממלכה אדירה, אלא גם בהוד מלכות (דה"א כט כה) הן בביתו והן בבית המקדש. "ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט". צינה – מגן גדול המכסה את כל הגוף או את רובו, ומפאת גודלו היה איש מיוחד נושא את הצינה לפני הלוחם (ש"א יז ז). הצינה הייתה עשויה מזהב שחוט (לשון יחידאי במקרא) מזהב טהור מבריק. אחרים מפרשים בשיכול אותיות "שטוח" כלומר: מרוקע. "ושלוש מאות מגנים זהב שחוט". המגן קטן מן הצינה. "ויתנם המלך בית יער הלבנון" (פס' יז). "ויעש המלך כסא שן גדול ויצפהו זהב מופז" (פס' יח). הכוונה לכיסא מלכות גדול. הכיסא היה עשוי משן פיל המצופה זהב מופז-טהור (דה"ב ט יז). יש האומרים כי המילה מופז מקוצרת מן מאופז שם ארץ ידועה בזהבה הטוב.

חז"ל דרשו זהב מופז שדומה לפז (יומא מד ע"ב ; מה ע"א).
שנהבים מעין אלה נמצאו בחפירות ארמון מלכי ישראל בשומרון.
"שש מעלות לכסה וראש עגול לכסה מאחריו וידת מזה ומזה אל מקום השבת,
ושנים אריות עמדו אצל הידות, ושנים עשר אריים עמדים שם על שש המעלות
מזה ומזה, לא נעשה כן לכל ממלכות" (פס' יט-כ). לא נעשה כיסא מעלות כמוהו
בשום ממלכה אחרת.

שש מדרגות לכיסא כדי לעלות בהן אל מקום השבת. בכיסא היה מתקן שצורתו
עגולה ועליו היה המלך נשען, ובדה"ב ט יח כתוב: "וכבש בזהב לכסא מאחזים"
שם פירשו שהכבש היה עשוי זהב ושימש מעין הדום, מעלה משופעת העולה מן
הרצפה אל המדרגה הראשונה. המעלות והכבש היו מאחזים-דבוקים בכיסא.
"וידת מזה ומזה" סמוכות משני צדי הכיסא, "ושנים אריות עמדים אצל הידות".
אריות עשויים זהב, יכול להיות שמסמלות את יהודה שנתברך בגבורת אריה
ושנתנה לו המלוכה עד עולם (בר' מט ט ; דה"א ה ב ; כח ד). גם ירושלים
מכונה אריאל (יש' כט א-ב ועוד), וכן המזבח מכונה אריאל (יח' מג טו-טז).
שנים עשר "ארים" עמדו על שש המעלות מזה ומזה. המספר שנים עשר מסמל את
שנים עשר השבטים שמלך עליהם שלמה. ייתכן שהאריה מסמל את עם ישראל
כולו ככתוב : "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא" (במ' כג כד).

המדרשים עסקו הרבה בכיסא שלמה שהיה מהודר ומתוחכם ביותר, והאגדות
העממיות המאוחרות ארגו סיפורי דמיונות נפלאים על כיסא שלמה.

כל כלי המשקה שהגישו לסועדים עם שלמה היו עשויים זהב, וכל כלי בית יער
הלבנון שייתכן ששימש לקבלת אורחים היו עשויים זהב מטיב מעולה ביותר.

"אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה" (פס' כא). בבית המלכות לא היו כלי
כסף, כי בימי שלמה לא יוחס כל ערך למתכת זו.

"אני תרשיש למלך בים" (פס' כב) אניות תרשיש היו אניות גדולות שהיו מגיעות
עד תרשיש, שהיא כנראה מושבה פניקית בספרד או בסרדניה (יש' ב טז).
תרשיש יכול להיות שהכוונה לעיר תרטיסוס, אשר נמצאת בדרום מערב ספרד.
העיר תרטיסוס הייתה קולוניה (מושבה) צידונית מפורסמת במסחר הגדול.
דרוש היה זמן רב להפלגה. "אחת לשלוש שנים תבוא אני תרשיש נשאת זהב
וכסף שנהבים וקפים ותכיים" (פס' כב). עוברי הים הקדמונים נסעו לאט לא
היה להם מכשירי ניווט לניתוב בים לפיכך נסעו תמיד בקרבת החוף, ואולי היו
עוגנות בדרכן בנמלים רבים כדי לטעון ולפרוק סחורה. בדרכן עברו האניות על
פני חופי אפריקה ועסקו שם במסחר וקניין, ויכלו להביא משם את הקופים
והשנהבים שאינם נמצאים במושבה הפניקית שהייתה בספרד או בסרדניה.

"ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר ולחכמה" (פס' כג).
כדבר ה' אליו בגבעון: "הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך
ואחריו לא יקום כמוך... איש במלכים כל ימיו" (ג יב-יג; דה"ב א יב).
ובדה"א כט כה כתוב: "ויגדל ה' את שלמה למעלה לעיני כל ישראל ויתן עליו
הוד מלכות, אשר לא היה על כל מלך לפניו על ישראל" (דה"א כט כה).

"וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן אלקים בלבו"
(פס' כד). הכוונה לכל מלכי הארץ ככתוב בדה"ב ט כג, הכוונה למלכי הארצות
שישבו בסביבת ממלכת שלמה.

מלכי הארצות הביאו לשלמה מדי שנה בשנה "כלי כסף וכלי זהב ושלמות ונשק
ובשמים סוסים ופרדים" (פס' כה).
שלמות שמלות-בגדי פאר "חלפות שמלת" העניק יוסף לאחיו (בר' מה כב).

איזה פסוק מעיד על עושרו הרב של שלמה?

"ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים, ואת הארזים נתן כשקמים אשר
בשפלה לרב" (פס' כז).

כמות הכסף והארזים שנמצאה בארץ הייתה כה גדולה, ששלמה העריך את
הכסף כאבנים פשוטות, ואת הארזים כעצי השקמים שתושבי הארץ לא היו
רואים בהם ערך רב.

רד"ק פירש לא אמר על הערך, אלא שהיה נמצא הזהב והכסף בירושלים לרוב
כמו האבנים.

שלמה שקד לא רק על ביטחון המדינה אלא גם על הכנסותיה, ואלו באו לו לא רק
מן המנחות שכל אחד ממלכי מדינות החסות היה מעלה לשלמה מדי שנה בשנה (פס' כה),
אלא גם מהכנסות שבאו לו מסחר בין לאומי בסוסים ומרכבות. הוא ניהל מסחר בין לאומי
עם כל הארצות שגבלו עם ממלכתו מצפון ומדרום.

"ויאסף שלמה רכב ופרשים, ויהי לו אלף וארבע מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים"
(פס' כו). ויניחם בערים מסוימות אשר בהן רוכזו כלי הרכב של המלך ופרשיו, וחלק
מהם שם בירושלים אצל המלך.

מצרים שהייתה מפורסמת בסוסיה הייתה המקור שמשם היו מביאים את הסוסים לשלמה
(דב' יז טז). סוחריו ישראל היו קונים סוסים במצרים ומוכרים אותם לארצות החתים ולארים.

ומחיר סוס חמישים ומאה, ומכאן משמע כי המרכבה היא ארבעה סוסים, אולי מכיוון
שהיו נוהגים לרתום את מרכבת המלך לארבעה סוסים. מחיר מרכבה שהועלתה
והוצאה ממצרים הייתה שש מאות כסף.

"ומקוה סחרי המלך יקחו מקוה במחיר". כלומר: לא היה כאן סחר חליפין שלמו בכסף מלא. כמו שכתוב בש"ב כד כד "כי קנו אקנה מאותך במחיר" ובדה"א כא כד כתוב: "כי קנה אקנה בכסף מלא".
ארץ קוה גבלה בממלכת שלמה בקרן הצפונית מערבית ייתכן שסוחרי המלך קנו את הסוסים בקוה.